

Dicc. de MGadea; *un caracte amorós*, 5 síl·labes, sona força en poesia popular (dades ampliades i confirmades per Giner i March, 1952).

També en el català del Principat tot i la naturalesa molt sàvia del mot, restava general de pronunciar *koráktə* fins a 1912, com ho observava P. Fabra en la seva *Gramàtica* de llavors, pàgina 12, i així ho sentia jo també fins bastant més tard, a tota la gent popular i fins a persones il·lustrades; des de c. 1920 es va anar sentint més *koráktər* (i alguns *koráktər*, cosa ja no tan digna d'elogi); el to del mot, però, ha esdevingut ben planer entre la gent nostra des del segle passat: «les il·lusions que la imaginació congria en los *caràcters* apassionats», NOLLER, *La Papallona*, 67. *Characteristic* [1803, Belv.]; *característica* f.; *caracteritzar* [-isar, 1803, Belv.]; -at: aplicat a la gent assenyjada, distingida, B. de Maldà, *Coll. B. Vida*, 142; *caracterització*.

CPX.: *Characteriologia*, -òleg, -ològic (*AlcM*); mal formats: haurien de ser *characterologia*, etc.

Carada, *caradejar*, V. *cara* *Caradilla*, *caradillera*, V. *criadilla* (CRIAR) *Caraeixut*, *caraencès*, *carajaixat*, V. *cara* *Carafal*, *carafaler*, *carafalet*, V. *cadaçal* *Carafeixar*, V. *cara* *Caragina*, V. *caragol* *Caragirar*, *caragirat*, V. *cara*

CARAGOL (sovint pronunciat i escrit modernament *cargol*): mot comú a les tres llengües romàniques de la Península i a la llengua d'oc, i no estrany al basc i a alguns parlars pròxims dins el territori pròpiament francès i alpino-italià: d'origen incert, potser pre-romà; com que també sembla trobar-se-li algun parent en llengües indoeuropees més distants, degué pertànyer a l'antic substrat europeu, en variants diverses, entre les quals es compten KAUKLILLA, KREUKLE, KAKKALAUSIS (prov. *cacalaus*) i KARA(K)KAUSELI: d'aquesta podrien sortir el cat. i oc. *caragol*, i cast. port. *caracol* (< **caragosle*, -*cosle*). □ 1.^a doc.: *caragulla* 1273; *calcuylla*, c. 1385, Eiximenis; *caragol* c. 1380 i S. xv.

Dades força antigues confirmen la vida del mot: «*Caragaulam*, bajulum de Elna» l'any 1273, degué ser el sobrenom d'un funcionari; el derivat col·lectiu «loco vocato *caragauleres*» a Cotlliure en un doc. de 1292: Alart, *InvLC*. D'un animalet així ja esperem que no aparegui aviat en els textos en el sentit propi: «*caragol* que té crosta: cochlea», OPou (*TbPu.*, 89), i *AlcM* aporta sobre això algunes dades del S. xv. Altrament aquí no tindrem necessitat de tornar a exposar els diversos sentits (ni llur desenrotllament), cosa ja ben accessible en aquest i els altres diccionaris.

Qui vulgui suplementar-ho hi pot afegir encara: «car no és prezat un *caragol* / --- sol», BMetge, *Fortuna e Prud.* (NCL, 99.28); «un *caragol* per la ferreria», doc. de 1510 (Caretà, *Barbr.*, s. v. *tornillo*). Pot ser la «escala de *caragol*: cochlidium, scala cochlides», OPou (p. 90, cf. «lo *caragol*: cochlea» parlant del «celler o bodega», ib., 20), i és clar que aqueixa escala forma l'ànima del campanar, però sembla que també modi-

ficà, generalitzant-lo un poc, aquest sentit: «mès la nostra senyera en lo *caragol* de la església» en la *Crònica del Cerimoniós*, 194 (Alart ho assenyala encara el 1673 i en Busa), però aquest sentit aplicat a tota la torre de les campanes es retroba ja en un doc. de la Torre del Comte de 1354 (*BolHGeogr.BAr.* I, 128), tot i que no seria un campanar de la figura ordinària car no té més que vuit pams més que la carena del terrat de l'església.

Totes les dades que hem donat fins aquí són de la forma *caragol*, en definitiva, de la qual l'antic -*aul* rossellonès no és més que un antecedent fonètic. La reducció de *caragol* a *cargol* s'ha produït en termes enterament paral·lels als que hem registrat en CARABASSA: com allà, la pronúncia reduïda no apareix fins a les dècades modernes; i la repartició geogràfica ve a ser la mateixa: *cargol* en quasi tot el domini oriental-rossellonès (excepcions al Camp de Tarr. i algun altre punt marginal) i a la part més Nord i Nordoest de l'occidental, *caragol* a tota la resta, incloent-hi els parlars valencians i balears, la conca de l'Ebre i una ampla zona central del cat. occidental.¹

Que en llengüatges no catalans però afins hi ha mots de forma bastant divergent, si bé més o menys conciliable, és ben conegut. Però en català mateix se'n troben ja alguns, i no sempre recents, que ben mirat es podran englobar en una mateixa família, si la prenem en termes una mica elàstics. Fins aquest d'Eiximenis: «en açò nos informa natura, que les pus nobles coses que hà fa exir de les pus vils: axí com l'aur, de la terra, e l bon gra, dels fems, e la perla, de la *calculla*, qui és lo plus dolent peix de la mar; e la mel, de la abella, e la seda, dels petits verms; tot axí fa Déus sovín de mala pensa exir molta santa paraula», *Terç*, f° 412v; el mot expressa aquí el *caragol* de mar, o alguna altra grossa mena de marisc semblant (no forçosament la ostra), però segurament no petit ni gaire diferent d'una caragola; -*uylla* deu tenir la grafia -*yl-* per la -*l-* de tipus intensament palatal, però pel que fa al cos fonètic, almenys grosso modo, el mot és el mateix que el modern *carculla* o *curculla*, que el DAG. ja trobava a «Catalunya» (o sigui no balear) i que *AlcM* registra molt repetidament en la baix-empordanesa Víctor Català.²

A la costa de l'Empordà, ja c. 1912, sentia jo *kurkú-ləs* per a petxines i caragols de platja a St. Pere Pescador; igual se sent a l'Escala (1937); a Siurana d'Empordà em deien que trobaven *kurkú-ləs* —petxines fòssils— en una muntanyeta, però a Castelló d'Empúries era una bestiola viva, puix que proposaven d'anar a cercar *kurkú-ləs* i *franquets* (crancs) a «les llaunes» (estanyols), 1958. Ara bé si ja és prou clar que *carculla* sortirà del *carculla* del Baix Empordà per assimilació, encara ho és més que és el *calcuylla* d'Eiximenis la forma més pròxima a l'origen, no solament per la data i dignitat tradicional del llenguatge sinó ja per la mera forma del mot. Ara bé puix que això començava per *ca-*, ens ha de costar molt de separar-ho de *car(a)gol* i del cast. *caracol*; més que més havent-hi en basc coses encara més acostades, entorn d'una forma